

МОТИВАЦІЯ АФІЛІАЦІЇ У СТРУКТУРІ ПОТРЕБНІСНО-МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ

С. І. Бабатіна, Н. А. Скрипка

Херсонський державний університет, 2014.natasha65@gmail.com

Актуальність теми. Процес становлення студента-психолога як майбутнього фахівця, в наш час, привертає увагу багатьох теоретиків і практиків психології, тому що професійна діяльність задає напрямок розвитку особистості, впливає на формування інтересів, навичок, настанов, рис особистості.

Потребо-мотиваційна сфера особистості студента-психолога передбачає реалізацію певних індивідуальних та професійних цілей, розвинуту мотивацію досягнення успіху, тому що мотивація афіліації, як один із чинників прагнення успіху, є однією із складових губристичної мотивації як прагнення до переваги та досконалості, яке виявляється та пов'язане з особливостями спрямованості особистості.

Питанням формування особистості студента - психолога як носія певних якостей, необхідних для розвитку майбутнього фахівця, приділяли увагу науковці, зокрема: І.В.Дубровіна, В.Г.Панок, Н.В.Чепелева, Н.І.Повякель, О.В.Савицька, О.А.Мірошніченко, Т.В.Дудкевич, та ін.

Розвитком професійно значущих особистісних характеристик, як важливою складовою підготовки практичних психологів, та потребнісно-мотиваційною сферою особистості займалися такі дослідники як Н.О. Антонова, Н.М.Дідик, К.І.Фоменко, Т.Б.Хомуленко та ін. На їх думку, важливі професійні якості це високий рівень особистісної відповідальності, цілеспрямованість, високий рівень самоорганізації, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення, інтерес та повага до іншої людини, зріла ідентичність тощо, які формуються під впливом певних потреб та мотивів особистості.

Виклад основного матеріалу. Аналіз психологічної літератури показує, що провідна роль у життєдіяльності особистості належить спрямованості, що включає різноманіття мотиваційних проявів. С.Л.Рубінштейн визначає

спрямованість як «сукупність або систему мотиваційних утворень», О.М.Леонт'єв – як «системотвірний мотив», В.М.М'ясищев – як «домінуюче відношення». На думку В.С.Мерліна, спрямованість особистості може виявлятися по відношенню до інших людей, до суспільства, до самого себе (див. рис.1).

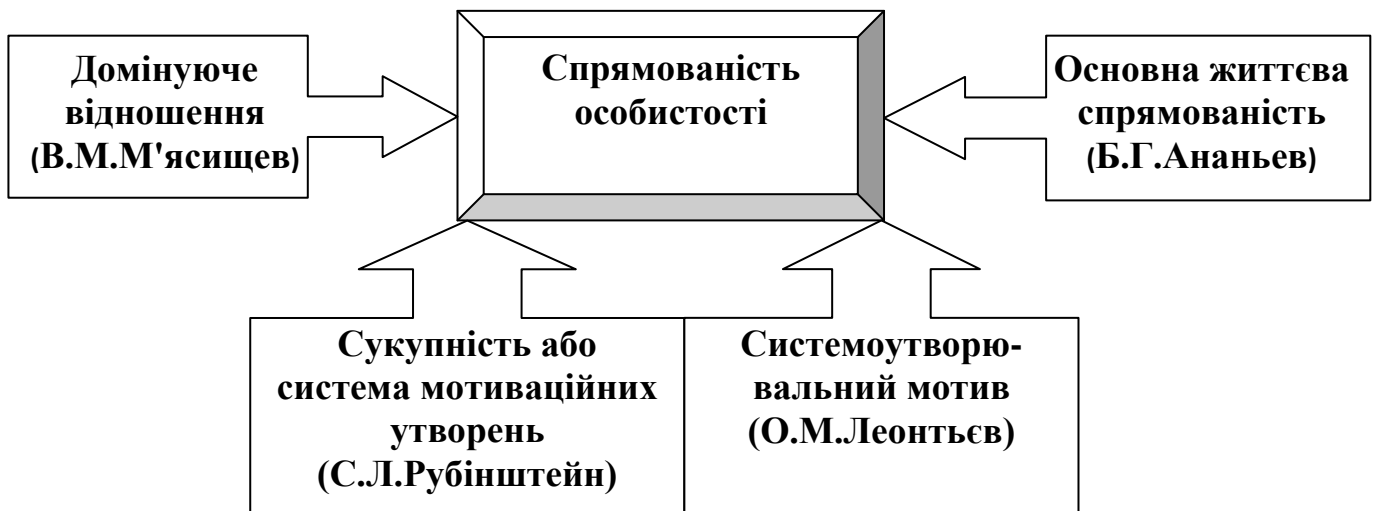

Рис. 1. Аналіз підходів до визначення конструкту «Спрямованість особистості» у працях вчених (авторська розробка)

Дослідження спрямованості особистості здійснюється шляхом вивчення всієї системи психічних властивостей і станів особистості: потреб, інтересів, схильності, мотиваційної сфери, ідеалів, ціннісних орієнтацій, переконань тощо. Таким чином, спрямованість є системотвірною властивістю особистості, яка визначає її психічний склад та дає відповіді на питання чому людина прагне здійснення тих чи інших потреб, які визначають її поведінку та діяльність.

Визначаючи природу мотиву, вчені говорять про потреби, які є підґрунтям мотивів - біологічні потреби, потреби в афіліації, потреби в повазі, статусні потреби, потреби в самоактуалізації. Мотив це - відображення потреби, яка діє як об'єктивна закономірність, виступає як об'єктивна необхідність. Також мотив – це те що, спонукає людину до діяльності, спрямовуючи її на задоволення певної потреби. Підґрунтям будь якої діяльності є мотив, який спонукає людину до цієї діяльності. У процесі діяльності мотив може змінюватися і, навпаки, при

збереженні мотиву може змінюватися виконувана діяльність. Таким чином, мотив виступає компонентом складної системи мотиваційної сфери особистості.

Під мотиваційною сферою особистості розуміється уся сукупність мотивів, які формуються і розвиваються протягом її життя.

Мотиваційна сфера особистості є визначальною для становлення студента-психолога як майбутнього фахівця, який постійно розвивається. За визначенням В.В.Рибалки, особистість – це суб'єкт свідомої продуктивної діяльності та суспільної поведінки, індивід із соціально зумовленою та індивідуально своєрідною системою психічних властивостей, що формується і виявляється у діяльності, спілкуванні та опосередковує, регулює взаємодію людини з навколишнім світом.

Система психічних властивостей функціонує у трьох вимірах психологічної структури особистості – соціально-психолого-індивідуальному, діяльнісному та віковому. У системі психічних властивостей виділяється мотиваційна підсистема, яку ще можна назвати мотиваційною сферою особистості. Вона виявляється у потребнісно-мотиваційному компоненті діяльнісного виміру та у спрямованості як підструктурі соціально-психолого-індивідуального виміру. Мотиваційна сфера формується за рахунок привласнення особистістю суспільно вироблених ідеалів, ціннісних орієнтацій, соціальних установок у формі суб'єктивно прийнятих значень і смислів. Цілеспрямоване формування мотиваційної сфери особистості – це, по суті, формування самої особистості.

Дослідження мотиваційної сфери особистості вивчали такі науковці як К.А.Абульханова-Славська, В.Г.Асєєв, О.Г.Асмолов, Е.П.Ільїн, В.Г.Леонтєв, А.К.Маркова, В.Д. Шадріков, О.О. Файзулаєв й ін.

В.Г.Асєєв стверджує, що важливою особливістю мотиваційної сфери людини є двомодальна, позитивно-негативна, її будова. Ці дві модальності, у вигляді прагнення до чого-небудь і уникнення, виявляються у потягах і потребах.

Вивчаючи потребнісно-мотиваційну сферу особистості, Г.Мюррей запропонував класифікацію соціальних мотивів: мотиви досягнень, мотиви успіху, мотиви влади, мотиви афіліації, мотиви допомоги.

Д.МакКлелландом запропонований диспозиційний підхід до дослідження мотивації [3], який полягає в тому, що поведінка людини детермінована потребою або мотивом досягти певної мети (П). При реалізації поставленої мети людина може очікувати успіху (О+) або невдачі (О-). Для досягнення мети людина проявляє певну інструментальну активність (І), яка приводить до здійснення мети (І+) або ні (І-). Іноді на шляху до поставленої мети виникають бар'єри, перешкоди, які можуть бути локалізовані в оточуючому світі (ПРз) або в самій людині (ПРв). При здійсненні діяльності для досягнення поставленої мети людина відчуває певний емоційний стан, який може бути позитивним (С+) або негативним (С-). Іноді хтось допомагає людині (Пд), що сприяє досягненню мети (рис.1).

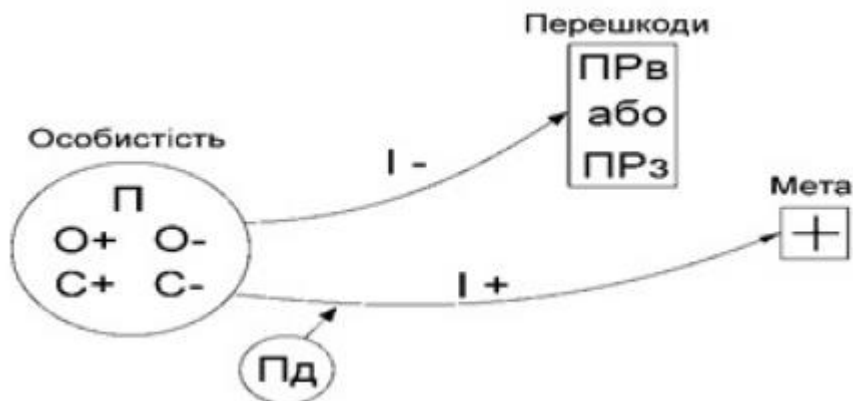

Рис. 2. Схема формування мотивації досягнення за Д.Макклелландом

Д. Макклелландом та його колегами, для вивчення структури мотивації, було розроблено систему контент-аналізу для вивчення мотивації досягнення-уникнення, мотивації влади, мотивації афіліації. Вони виділили чотири мотиваційні системи: мотивація влади, афіліації, досягнення і уникнення. Перші три системи це відображення розвитку соціальних мотивів особистості, четверта система є відображенням потреби в безпеці. Ці системи знаходяться в тісній взаємодії між собою та кожна з трьох мотиваційних систем, відчуває на собі вплив четвертої. Будь-який соціальний мотив може проявитися в «спотвореному» вигляді (мотив влади в уникненні відповідальності; мотив досягнення в уникненні невдачі; мотив афіліації в страху відкидання).

Складові потребнісно-мотиваційної сфери особистості представлені мотивами різного порядку: мотивами направленими на себе, на досягнення успіху та інш.

Губристична мотивація, як складова потребнісно-мотиваційної сфери особистості – це мотивація прагнення досконалості, яку розглядали такі вчені як Ю. Козелецький [1], К.І.Фоменко [4], Т.Б.Хомуленко [6], та ін.

Поняття губристичної мотивації вперше було введено Ю. Козелецьким [1], який визначав його як прагнення людини до підвищення власної значущості та підкріплення своєї самооцінки. Також, губристична мотивація визначалась як прагнення до переваги та прагнення до досконалості, що визначає зв'язок губристичної мотивації з психологічними факторами досягнення успіху. Досягнення успіху обумовлене розвитком та вдосконаленням тих якостей та умінь, яких вимагає досягнення цілей.

В контексті нашого дослідження нас цікавить мотив афіліації, як однієї із складових губристичної мотивації. Мотив афіліації, в структурі потребнісно-мотиваційної сфери особистості, виступає як потреба в досягненні успіху, самовдосконаленні, самоствердженні і як компонент спрямованості особистості, лежить в основі губристичної мотивації.

Вперше термін афіліація було введено в психологію відомим американським психологом Генрі Мюрреєм, який вважав основною потребою людини потребу в афіліації. Вчений досліджував ситуації, які сприяють афіліації, мотиви афіліації, її результати. Дослідження показали, що прагнення бути з іншими збільшується в умовах приємних обставинах, що приносять задоволення (радість), а також в загрозливих обставинах (небезпека, тривога, страх). Дослідниками, в цьому напрямку, було встановлено, що загальними чинниками афіліації є: необхідність порівняти себе з іншими, позбавитись невпевненості; необхідність отримати позитивну стимуляцію завдяки цікавому живому спілкуванню; потреба в отриманні схвалення, уваги; потреба в емоційній підтримці.

Мотивація афіліації (англ. Affiliation — поєднання, зв'язок) емоційна потреба в спілкуванні, контактах, дружбі, взаєморозумінні, любові, що

виявляється через прагнення бути в соціумі, контактувати з іншими індивідами, взаємодіяти з ними, надавати їм допомогу тощо [2]. Цей вид мотивації має комплексний характер і зв'язок з пізнавальними та комунікативними мотивами, мотивами співробітництва, самореалізації, самоутвердження. Мотивація афіліації включає в себе різноманітні аспекти соціальної взаємодії: професійні, особисті та ситуативно-емоційні.

Афіліаційний мотив для студента-психолога – це спонукання, психічна активність, яка спрямована на встановлення конкретних міжособистісних відносин, який може, з певною кількістю часу, стати характерним для особистості і «переродитися» у риси особистості.

Дж.Аткінсон, Д.Макклелланд, Х.Хекхаузен вважають, що деякі мотиваційні риси забезпечують особисту успішність людини. До мотиваційним рис автори відносять стійкі властивості особистості, які наповнюють енергією і спрямовують діяльність людини: «прагнення до успіху» і «прагнення уникати невдачі» [3].

Мотивація афіліації стає більш актуальною у процесі спілкування людей і частіше проявляються в якості прагнень індивіда налагодити позитивні, добрі взаємини з іншими індивідами. Внутрішньо мотивація афіліації виступає у вигляді вірності і відчуття приязності, а зовнішнє її прояв це спілкування, прагнення до співпраці з іншими індивідами, прагнення перебувати постійно поруч з партнером по афіліації.

Домінування у людини мотивації афіліації призводить до стилю спілкування, що характеризується упевненістю, невимушеністю та соціальною сміливістю. Мотив афіліації корелюється з прагненням людини до схвалення з боку оточуючих, до самоствердження. Внаслідок цього вона проявляє велику активність і ініціативу в спілкуванні з оточуючими (в листуванні, в розмовах по телефону, на зборах і ін.). Вважає за краще такого партнера по спілкуванню, який володіє почуттями прив'язаності, дружби, вірності. При цьому і сама людина, добре ставлячись до людей, користується симпатією і повагою оточуючих, їх відносини будуються на основі взаємної довіри.

Протилежним мотиву афіліації є мотив відкидання, який проявляється в страху бути відкинутим, неприйнятим значущими для нього людьми. Превалювання такого мотиву веде до скутості, невпевненості, напруженості, незручності.

Слід зазначити, що мотиваційною особливістю особистості, у цьому випадку, є не просто прагнення бути серед людей, а співвідношення цього прагнення з острахом бути відкинутим. Переважання того чи іншого і стає мотиваційною особливістю особистості, що визначає постійні особливості її поведінки, тобто схильність до того чи іншого способу поведінки.

Мотив афіліації може актуалізуватися в різні періоди онтогенезу; пов'язаний з стилем виховання дитини і формується в стосунках з батьками та однолітками. В подальшому проявляється у дорослих станах як активність, відкритість, соціальна сміливість, відсутність соціальної вразливості, відсутність тривожних станів та емоційної нестабільності [3].

Мету афіліації з точки зору особистості, що до неї прагне, можна визначити як прийняття, бажаності себе, дружньої підтримки і симпатії. Про вмотивованість поведінки прагненням до афіліації розпізнається за кількістю і позитивним змістом мовних висловлювань, за доброзичливим виразом обличчя, за тривалістю контакту очей, за частотою кивання головою, за позою та жестикуляцією та ін.

Таким чином, під терміном афіліація прийнято розуміти конкретний вид соціальної взаємодії, яка володіє фундаментальним і в той же час повсякденним характером, що полягає в комунікаціях з іншими індивідами (знайомими або не дуже, або взагалі незнайомими) в такому прояві, яке збагачує всі сторони спілкування і приносить задоволення. Мотивація афіліації є одним із проявів потребнісно-мотиваційної сфери особистості студента–психолога, що коригує, розвиває адекватну професійну мотивацію та формує спрямованість його як практичного, практикуючого психолога.

Література:

1. Козелецкий Ю. *Человек многомерный (психологические эссе)*. К. : Лыбидь, 1991. 288 с.
2. Кузьмінський А.І. *Педагогіка вищої школи: навч. посібник*. К.: Знання, 2005. 486 с.
3. Макклелланд Д. *Мотивация человека*. СПб. : Питер, 2007. 672 с.

4. Фоменко К.І. Атрибутивні особливості губристичної мотивації особистості майбутніх психологів // *Вісник Одеського національного університету. Серія «Психологія»*. Т.18. вип. 4(30), 2013. С. 292-299.
5. Хекхаузен Х. *Психологія мотивації досягнення*. СПб.: Речь, 2001. 240 с.
6. Хомуленко Т.Б. Губристична мотивація у структурі кар'єрної спрямованості особистості. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Сер. Психологія*. Вип. 51. X. : ХНПУ, 2015. С. 256-266.